

Vox Populi, Vox Dei

Om religionens påverkan på demokrati

Abstract

Åsikterna går isär kring om religion ska anses ha en betydelsefull roll som förklaring till demokrati och demokratisering. Med avstamp i frågeställningen om religion är en förklaringsfaktor till demokrati och om religion påverkar förutsättningarna för demokratisering undersöker vi sambandet mellan olika religioner och demokrati i två olika statistiska studier där vi också kontrollerar för indikatorer för den alternativa förklaringsfaktorn modernisering. I linje med tidigare forskning och litteratur, som ligger till grund för vår hypotes, påvisar vi statistiskt signifikanta samband, med olika riktning och effekt, mellan olika religioner och demokrati, även vid kontroll för moderniseringsindikatorer. Tydligast är kristendomens positiva effekt respektive islams negativa effekt när vi undersöker sambanden mellan andel anhängare och demokratinivå samt mellan dominerande religion och utfall i demokratiseringsprocesser. Vi menar att dessa samband kan förstås som att religion påverkar demokratinivå och förutsättningarna för demokratisering genom att forma kultur, normer och värderingar.

Nyckelord: religion, demokrati, demokratisering, moderniseringsteori

Antal ord: 9800

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Teori	3
2.1	Religion som förklaringsfaktor till demokrati.....	3
2.2	Moderniseringsteorin som alternativ förklaring.....	6
2.3	Hypotes.....	6
3	Metod och material	8
3.1	Forskningsdesign.....	8
3.1.1	Tvärsnittsstudie	8
3.1.2	Historisk studie.....	9
3.2	Avgränsningar	11
3.3	Variabler och operationalisering	11
3.3.1	Religion	11
3.3.2	Demokrati – kontinuerlig definition.....	12
3.3.3	Moderniseringsteori	12
3.3.4	Demokrati – dikotom definition.....	13
3.4	Materialbeskrivning	13
4	Resultat	15
4.1	Tvärsnittsstudie: Religion – demokratinivå	15
4.2	Historisk studie: Dominerande religion – utfall av demokratiseringsprocesser.....	19
5	Analys och diskussion	23
5.1	Religioners påverkan på demokrati.....	23
5.2	Betydelsen av icke-religiositet respektive ingen dominerande religion.....	25
6	Slutsatser	28
7	Referenser	29

1 Inledning

Runt om i världen ser vi stora skillnader i hur stater styrs. Vi ser totalitära stater, fullskaliga demokratier och alla tänkbara variationer där mellan. Inom statsvetenskapen är frågan om vad som skapar dessa variationer ständigt aktuell. Forskare har sedan demokratins genombrott studerat varför vissa länder demokratiseras medan andra inte gör det. Klart står att det inte finns någon enskild faktor som kan förklara skillnaderna i demokratinivå i världens länder (Pérez-Liñán, 2017, s. 92). En av de mer inflytelserika teoretikerna är Lipset som genom sina tankar från 1959 kommit att förknippas med teorin om modernisering som avgörande för demokratisering. Lipset (1959, s. 75) menade att ekonomisk utveckling är en strukturell faktor som styr demokratiutvecklingen; ju mer välbärgad en stat är, desto större är chansen att staten upprätthåller demokrati. Moderniseringsteorin har sedan dess dels styrkts empiriskt men även ifrågasatts och förfinats. Inglehart och Welzel (2009) skriver att den grundläggande premissen i form av att ekonomisk utveckling tenderar att leda till avgörande skillnader för kultur och politik visat sig stämma. De poängterar dock att industrialisering i ett land inte automatiskt leder till demokratisering. Fascism och kommunistiska diktaturer har också kommit ur industrialisering. Ekonomisk utveckling är via effekter som ökad levnadsstandard, läsförståelse, utbildning och teknisk utveckling således att betrakta som ett incitament för demokrati, men det är inte hela sanningen. Det finns tydliga exempel på länder som sett en stark ekonomisk utveckling utan att detta lett till demokratisk utveckling. I dessa fall beror den ekonomiska utvecklingen i regel på en omfattande oljeexport såsom i Saudiarabien och Qatar. Forskare som studerat detta menar att de ekonomiska tillgångarna här istället använts av de auktoritära regimerna för att stärka den egna makten och kväva de demokratiska strömningarna (Pérez-Liñán, 2017, s. 92).

Modernisering genom ekonomisk utveckling verkar alltså ha förklaringsvärde i frågan om varför olika länders demokratinivå varierar, men verkligheten är som klarlagts mer komplex än så. Vid sidan av modernisering är nivå av social ojämlikhet en strukturell faktor som åberopas. Högre jämlikhet i inkomst förväntas ha ett samband med högre demokratinivå (Barro, 1999, s. 171, Pérez-Liñán, 2017, s. 93). Listan på faktorer som kan tänkas påverka staters skillnader i demokrati kan göras lång, vilket även Cheibub och Vreeland (2018, s. 14) påpekar. Barro (1999) testar bland annat inflytandet från kolonial status, andel med högre utbildning samt rättsstatens funktionsnivå medan Pérez-Liñán (2017, s. 94-95) skriver om politiska aktörers val och internationell påverkan. En variabel som historiskt sett i våra ögon fått förvånansvärt lite uppmärksamhet är religion och religionskultur, vilket flera forskare också skriver (Gill, 2001, s. 135, Grzymala-Busse, 2012). En tänkbar förklaring till detta är att andra förklaringsfaktorer har dominerat, en annan är att det kan vara svårt att belägga religionens påverkan och en tredje är att det är en

känslig fråga. Bland de som faktiskt har forskat på området råder det ingen enighet i frågan om religion är en avgörande faktor för skillnader i demokrati. Det har genomförts empiriska studier som visar på skillnader i demokratinivå beroende på staters huvudsakliga religionstillhörighet, men beror dessa skillnader verkligen på religionen eller handlar det i själva verket om skillnader i ekonomisk och mänsklig utveckling i linje med moderniseringsteorin?

Vårt syfte med uppsatsen är därför att klargöra religionens eventuella påverkan på demokrati och demokratisering och om förekomsten av olika religioner kan utgöra en hållbar förklaring till skillnader i demokrati och demokratisering. Mot bakgrund av detta syfte blir vår frågeställning följande:

Är religion en förklaringsfaktor till demokrati och påverkar religion förutsättningarna för demokratisering?

2 Teori

2.1 Religion som förklaringsfaktor till demokrati

När det gäller religion som förklaringsfaktor till demokrati finns det ett spektrum av olika åsikter i tidigare forskning och litteratur, från Linz och Stepan, som tonar ner religionens förklaringskraft, till Huntington, som talar om religionen som den avgörande skillnaden mellan autokratier och demokratier (Anderson 2004, s. 199-200). Teoretiseringen kring sambandet är dock outvecklad (Barro 1999, s. 175). Vi gör därför nedan en genomgång av det nuvarande forskningsläget för att därefter försöka bilda oss en egen uppfattning om vad vi kan förvänta oss av sambandet mellan religion och demokrati.

Huntington har framhävt religionens och kulturens viktiga roll när det gäller demokratisering. Han konstaterar att det historiskt funnits en "stark korrelation mellan västlig kristendom och demokrati" (Huntington 1991, s. 13). En av orsakerna till utebliven demokratisering sägs vara "absence or weakness of real commitment to democratic values among political leaders in Asia, Africa, and the Middle East" (ibid, s. 22). Detta leder Huntington till att konstatera att det finns få, om ens några, muslimska ledare som gjort sig kända för att vara demokratiförespråkare och att detta i sin tur har sin grund i kultur. Han skriver:

It has been argued that the world's great historic cultural traditions vary significantly in the extent to which their attitudes, values, beliefs, and related behavior patterns are conducive to the development of democracy. A profoundly antidemocratic culture would impede the spread of democratic norms in the society, deny legitimacy to democratic institutions, and thus greatly complicate if not prevent the emergence and effective functioning of those institutions. (ibid s. 22)

Detta sätt, genom vilket religion påverkar demokrati, kan kallas för kulturtesen. Det handlar om att religionen utgör en betydande del av ett lands kultur och utövar stort inflytande över normer, värderingar, attityder och trosföreställningar som i sin tur formar beteenden både hos ledare och befolkningen i stort. Dessa värderingar varierar mellan kulturer och religioner och kan, enligt tesen, både främja och utgöra hinder för demokratisering. Huntington (1991, s. 22-23) menar att kulturtesen kan formuleras på två sätt: restriktivt och mindre restriktivt. Den mer restriktiva versionen säger att enbart västlig, i detta fall mer eller mindre synonymt med kristen, kultur förser demokratin med en gynnsam grund medan den mindre restriktiva säger att vissa icke-västliga kulturer är fientliga mot demokrati och utgör

ett hinder för dess framväxt, däribland islam och konfucianism. Dahl (1998, s. 156-158) framhåller också kultur som avgörande för hur gynnsamma förhållandena är för demokrati. Han menar att en betydande del av befolkningen och det politiska ledarskapet behöver ha vissa demokratiska värderingar för att en demokrati ska kunna växa fram och upprätthållas.

Enligt Huntington (1993, s. 40) skiljer sig den västliga civilisationen, som underförstått präglas av en kristen tradition, från andra civilisationer på ett antal grundläggande punkter med tydlig koppling till demokrati. Han skriver att “[w]estern ideas of individualism, liberalism, constitutionalism, human rights, equality, liberty, the rule of law, democracy, free markets, the separation of church and state, often have little resonance in Islamic, Confucian, Japanese, Hindu, Buddhist or Orthodox cultures” (ibid, s. 40).

Religionen och de värderingar som den ger upphov till kan potentiellt även påverka andra faktorer som förts fram som orsaker till demokratisering. En framträdande sådan orsak är ekonomi och utveckling, som vi också kommer återkomma till nedan kopplat till moderniseringsteorin. Här kan man anta att värderingar bland makthavare och invånare även har betydelse för vilket ekonomiskt system som kommer på plats. Synen på ägande, hierarki och relationen mellan individ och kollektiv, eller mer konkreta exempel som synen på rätans vara eller icke vara, kan alla förväntas spela roll för vilka ekonomiska institutioner som byggs upp och för hur den ekonomiska utvecklingen kommer se ut. Även skillnader i attityder när det kommer till jämställdhet mellan könen lär ha effekt på utvecklingen i stort. På så sätt kan religionen indirekt påverka förutsättningarna för demokrati. Barro (1999, s. 177) pekar på skillnad i utbildningsnivå mellan könen och levnadsstandard som möjliga kanaler genom vilka religionen kan påverka demokrati och han konstaterar också att merparten av den påverkan religion har på demokrati troligtvis är indirekt.

När det gäller religionens påverkan på demokratisk utveckling har Huntington fått mothugg av Stepan (2000). Han menar att ingen religion kan sägas vara varken helt demokratisk eller anti-demokratisk utan att det finns en mångfald av tankegångar och en dubbelhet när det gäller inställning till demokrati inom alla religioner (ibid, s. 40, 44). Av denna anledning kan inte heller religion hävdas vara avgörande för om en stat ska demokratiseras eller inte. Det ska dock påpekas att Huntington (1991, s. 30) själv är medveten om religionernas mångsidighet och nämner det som en begränsning av kulturens betydelse. Det handlar snarare om vilka aspekter av religionen som får genomslag under olika omständigheter. Anderson (2004, s. 214) utvecklar detta och menar att det, trots religionernas mångsidighet, vid en given tidpunkt kan finnas en dominerande religiös diskurs som antingen gynnar demokrati eller inte. Det samband mellan religion och demokrati, som han identifierar i sin undersökning, kan, enligt honom, inte enbart vara en tillfällighet.

I fråga om islam nämner Huntington bristen på uppdelning mellan stat och religion som en avgörande del i varför den muslimska kulturen skulle utgöra ett hinder för demokratisering. Även här, gällande betydelsen av sekularism och separationen mellan stat och religion, får Huntington kritik. Stepan (2000, s. 40-43) påpekar att det även i västliga länder finns en nära relation mellan kyrka och stat.

Det är vanligt att det finns statskyrkor, en officiell religion, statligt stöttade religiösa skolor och partier med religiösa kopplingar såsom kristdemokratiska.

Detta leder in på att religionen också skulle kunna påverka demokrati genom i vilken utsträckning religiösa församlingar utgör plattformar för mänsklig organisering. De kan väcka engagemang, arbeta med samhällspåverkan och ge skolning i hur man använder de demokratiska verktygen. På så sätt kan de religiösa församlingarna bidra till ett starkt civilsamhälle med stort socialt kapital och hög tillit. Dessa faktorer har i sin tur historiskt förts fram av Tocqueville (1835/2000), med instämmande av Lipset (1959), som avgörande för demokratisk utveckling men även på senare tid av Putnam (1993) (Barro 1999, s. 159). Även Stepan (2000, s. 39) stryker under civilsamhällets betydelse för demokratin och påpekar vidare religioners "intellektuella och organisatoriska resurser" och att de kan användas för att främja demokrati (Anderson 2004, s. 201). Här kan det finnas strukturella skillnader mellan religioner och deras organisering som påverkar förutsättningarna för demokrati. Rothstein och Broms (2013, s. 478, 484) menar exempelvis att bristen på demokratisering i den arab-muslimska regionen beror på att lokala religiösa institutioner har finansierats "ovanifrån". I protestantiska nordvästra Europa har finansieringen istället skett "underifrån" och åtföljts av en organisering med representation, transparens och ansvarsutkrävande vilket i sin tur lagt grunden för demokratisk utveckling (ibid s. 470, 475, 484).

I stater med islam som dominerande religion kan det också hävdas att relationen mellan stat och religion tenderar att vara närmare och mer omfattande i jämförelse med stater med kristendom som dominerande religion. Det kan alltså finnas en gräns för hur tät förbindelsen mellan stat och religion kan vara innan den blir ett problem för demokrati. Exempelvis kan det antas att religiösa samfund inte bör vara direkt, om än indirekt, involverade i det politiska systemet och att religiösa ledare inte samtidigt bör vara politiska ledare. Ett ytterligare antagande skulle kunna vara att när en religion ger upphov till demokratifrämjande värderingar och beteenden är det en fördel för demokratisering om det finns en interaktion mellan det religiösa och politiska, att religionen spelar en roll och har visst inflytande i det politiska systemet och i demokratiska processer. Likaså skulle sådan interaktion kunna vara en nackdel när en religion ger upphov till demokratihämmande värderingar och beteenden.

Huntington har också kritiserats för att ha bristande empiriskt stöd för sina argument. Inglehart och Norris (2003) ifrågasätter i ett svar till Huntington påståendet att muslimer skulle ha en mindre positiv inställning till demokrati än kristna. Genom att använda data från World Values Survey, som med enkätundersökningar mäter värderingar i befolkningar, finner de att det inte finns någon betydelsefull skillnad mellan kristna och muslimer när det gäller inställning till demokrati (ibid, s. 66, 68). Det finns dock anledning att inte dra för långtgående slutsatser av detta resultat. För det första så visar resultatet också att det finns betydande skillnader mellan muslimer och kristna när det gäller värderingar som rör jämställdhet, kvinnors rättigheter, sexualitet, tillit och yttrandefrihet (ibid, s. 68). Det är inte orimligt att dessa värderingar mer indirekt kan påverka förutsättningarna för demokrati. Andersson (2004, s. 217, not 54) kommenterar dessa skillnader i värderingar som framkommer i Ingleharts och Norris undersökning med orden:

“these very differences may also have implications for attempts to create democratic orders, in particular on questions of tolerance or acceptance of difference”. För det andra är demokrati ett positivt laddat värdeord vilket kan påverka hur man svarar i undersökningar eller som det ibland brukar heta: “Som man frågar får man svar”. Det kan finnas skillnader när det gäller erfarenhet av demokrati och förståelsen för vad demokrati innebär och hur den fungerar (Welzel & Inglehart 2017, s. 306). AlAzzawi och Gouda (2017) kommer i sin empiriska undersökning fram till att det finns sådana skillnader i förståelse av demokrati mellan muslimer och icke-muslimer. Enligt deras resultat förknippar muslimer demokrati mer med dess uppfattade utfall. De ser val, medborgerliga rättigheter och jämställdhet som mindre viktigt och har inte heller några större problem med att militären eller religiösa auktoriteter blandar sig i det politiska styret (ibid, s. 110).

2.2 Moderniseringsteorin som alternativ förklaring

De teoretiska utgångspunkter om sambandet mellan religion och demokrati som presenterats ovan kommer ställas mot moderniseringsteorin för att kunna säga något om vilken förklaringskraft religion har på demokrati. Vårt användande av moderniseringsteorin bygger på Lipsets (1959) grundantaganden och senare prövningar och utvecklingar av Cheibub och Vreeland (2018) samt Inglehart och Welzel (2009). Bidraget från Cheibub och Vreeland (2018) är framförallt ett klagörande om att korrelationen mellan ekonomisk utveckling och demokrati egentligen handlar om konsolidering och överlevnad av demokrati snarare än demokratisering. Vidare handlar ekonomisk utveckling här om ekonomisk nivå snarare än tillväxt. Inglehart och Welzel (2009, s. 4) beskriver de effekter på samhällsutvecklingen som en modernisering ger och menar bland annat att det industriella samhället medför sekularisering och ett skifte från traditionella mot mer sekulära och rationella värden. I ett längre moderniseringsperspektiv följer det postindustriella samhället med dess självförverkligande värden. Modernisering innebär alltså en kulturförändring mot sekularisering, rationalitet och självförverkligande. De politiskt relevanta effekterna av denna förändringsprocess är i sin tur att människor tenderar att bli mer toleranta och tillitsfulla samt i större utsträckning sträva efter inflytande i beslutsfattandet (ibid, s. 4-5).

2.3 Hypotes

Sammanfattningsvis är vår hypotes att religionen påverkar demokrati på ett betydande sätt, även när hänsyn tas till indikatorer för modernisering, och att denna påverkan kan ske genom flera kanaler, som anförts ovan. Vidare antar vi att olika religioner därför också påverkar demokrati på olika sätt och att de kan ge olika förutsättningar för demokratisering. I den nämnda litteraturen framförs framförallt

att det verkar finnas ett positivt samband mellan kristendom och demokrati medan sambandet är negativt för islam. Flertalet empiriska undersökningar pekar också i den riktningen (Andersson 2004, s. 204-205; Barro 1999, s. 169, 174, 176-277; Rød m.fl. 2020, s. 100-101) Mycket av litteraturen på området handlar om kultur och värderingar och hur de påverkar beteenden. Vi kommer därför utgå från att det är den dominerande religionen i en stat som har störst påverkan i sambandet mellan religion och demokrati då det är den som rimligen bör ha störst möjligheter att forma samhällets kultur. Gällande religiös sammansättning i övrigt kan det tilläggas att tidigare forskning visat att religiös fraktionisering och polarisering har ett positivt samband med demokrati och politiska rättigheter (Alesina m.fl. 2003, s. 158, 173, 179).

3 Metod och material

3.1 Forskningsdesign

För att besvara vår frågeställning har vi valt en kvantitativ inriktning. Metoden är en statistisk analys av data som samlats in av andra forskare, en så kallad sekundäranalys (Bryman, 2011, s. 300). Den undran som ledde fram till studien var kring vilken inverkan religion har på demokrati. Valet av en statistisk analys baserades på att vi ville kunna dra generella slutsatser om religionernas inverkan utifrån många fall. Valet att genomföra en sekundäranalys snarare än att själva samla in material grundar sig framförallt i att det redan finns data av god kvalitet från trovärdiga, etablerade aktörer, men även det faktum att vi genomför studien under en begränsad tid och med begränsade resurser. Bryman (2011, s. 301) lyfter dessa två saker som avgörande fördelar med sekundäranalyser. Vi har valt två olika angreppssätt som tillsammans ska besvara studiens frågeställning. Syftet med att undersöka relationen mellan religion och demokrati på två olika sätt är att det ska ge tydligare och bättre underbyggda svar. Den första delen är en tvärsnittsstudie medan den andra delen har ett historiskt perspektiv. Nedan beskrivs design och metodologiska överväganden för respektive del.

3.1.1 Tvärsnittsstudie

I studiens första del undersöker vi korrelation och regression mellan olika religioner och demokrati samt kontrollerar för påverkan av utvecklingsnivå. Stater utgör analysenhet i denna del, vi använder data för år 2010 då det är det senaste året som vår religionsdata inkluderar. Alla stater som har värden för samtliga variabler ingår i studien. Antalet blev 169. Religion operationaliseras som procentuell andel anhängare av en stats befolkning i detta fall. Demokrati mäts på en skala utifrån en kontinuerlig definition medan utvecklingsnivå mäts genom Human Development Index. Mer om variablerna och dess operationaliseringar följer i ett separat avsnitt nedan.

Den första analysen i tvärsnittsstudien är över korrelationen mellan de olika religionerna och demokrati samt utvecklingsnivå. Detta gör vi för att se hur variablerna korrelerar med varandra. Framför allt vill vi se sambanden mellan de olika religionerna och demokrati men även sambandet mellan demokrati och utvecklingsnivå och mellan de olika religionerna och utvecklingsnivå är intressanta. Korrelationsanalysen ger ett mått på dessa samband men kan inte ge svar på om

någon kausalitet föreligger (Bryman, 2011, s. 326). För att närma oss ett svar på hur olika religioner påverkar demokrati använder vi regressionsanalyser. För regressionsanalyserna bestäms demokrati till beroende variabel och de olika religionerna och utvecklingsnivå till oberoende variabler. Vi använder oss av både bivariata regressionsanalyser för att få mått på religionernas effekt på demokrati och multivariata regressionsanalyser där vi kontrollerar för utvecklingsnivå. Detta gör vi för att kunna uppskatta effekterna av två olika oberoende variabler på den beroende variabeln (Esaiasson m.fl, 2017, s. 393). Tvärsnittsstudien är tänkt att ge en generell bild över hur olika religioner påverkar demokrati. Svagheten med denna metod är att den bara ger svar kopplade till en viss tidpunkt och inte tar hänsyn till religionens påverkan vid övergången till demokrati. Vi kompletterar därför tvärsnittsstudien med en historisk studie som även bidrar med ett större fokus på den eventuella påverkan som dominerande religion har på demokratisering jämfört med vad som är möjligt i tvärsnittsstudien.

3.1.2 Historisk studie

Den andra delen är av en annan karaktär då ett mer historiskt perspektiv intas. Här studerar vi dominerande religion vid demokratiseringsprocesser mellan 1945 och 2010. Eftersom vi undersöker demokratiseringsprocesser så kan flera fall äga rum i samma stat och de kan ha olika utfall. Anledningen till att vi väljer att undersöka demokratiseringsprocesser och den tidpunkt vid vilken de äger rum är att vi vill se om det går att finna ett samband mellan vilken dominerande religion en stat har vid tidpunkten och utfallet av demokratiseringsprocessen.

Data över religion finns endast för vart femte år från 1945-2010. Mätpunkten som använts för data om dominerande religion i undersökningen är den som varit närmast innan eller samma år som demokratiseringsprocessen avslutades, alltså då utfallet kunde bestämmas, med undantag för om sådan data inte varit tillgänglig på grund av bortfall. I sådana fall har den närmaste mätpunkten, före eller efter året för demokratisering använts, så länge mätpunkten var närmre än tio år från året då demokratiseringsprocessen avslutades. Efter översyn av datamaterialet bedömer vi att religionstillhörighet och kultur är så pass trögrörligt att resultatet fortfarande kan anses vara tillförlitligt trots denna anpassning gällande vilket år som används som mätpunkt för religion.

I undersökningen kontrollerar vi även för real BNP/capita i 2011 års US dollar. Mätpunkten som använts för BNP/capita har i första hand varit det år som demokratiseringsprocessen avslutades. I de fall där det inte funnits tillgängligt har den mätpunkt som ligger närmast året som demokratiseringsprocessen avslutades använts så länge det inte varit mer än 5 års skillnad. Vi menar att BNP/capita inte förändras avsevärt under en så kort tidsrymd och att fördelarna med att kunna inkludera ett större antal analysenheter överväger nackdelarna med att det i några fall finns en liten avvikelse i vilket år som används som mätpunkt för BNP/capita.

Undersökningen inleds med att frekvenserna för dominerande religion i stater där det skett lyckade respektive misslyckade demokratiseringsprocesser observeras och presenteras i en korstabell. Detta ger en indikation om huruvida det finns en

överrepresentation eller underrepresentation för någon dominerande religion vid lyckade respektive misslyckade demokratiseringsprocesser. Eventuella samband kan identifieras.

För att kartlägga dessa eventuella samband genomför vi en närmare undersökning av datamaterialet genom logistisk regressionsanalys. Anledningen till att vi väljer att använda logistisk regression är att den beroende variabeln är kategorisk (Sundell 2011). Utfallet i en demokratiseringsprocess kan bara vara lyckat eller misslyckat. Den logistiska regressionen visar sambanden mellan de olika dominerande religionerna som oberoende variabler och utfallet av en demokratiseringsprocess som beroende variabel. För att se effekten på utfallet av att en stat har en viss dominerande religion behövs en referensgrupp. Vi har valt att använda fall där kristendom är dominerande religion som referensgrupp. Effekten på utfallet av att ha en viss dominerande religion är alltså i förhållande till att ha kristendom som dominerande religion.

Den logistiska regressionen visar om sambanden mellan olika dominerande religioner och utfallet i en demokratiseringsprocess är statistiskt signifikanta. Vidare erhålls även ett värde på B-koefficienten som visar effekten av den oberoende variabeln på den beroende och om denna är positiv eller negativ. Mer specifikt innebär B-koefficienten den förändring i den naturliga logaritmen av oddset för att en demokratiseringsprocess ska lyckas som kommer av en förändring i den oberoende variabeln (Sundell 2011). Detta är alltså inte detsamma som regressionskoefficienten B i en linjär regression. Slutligen erhålls även ett värde på exponenten av B-koefficienten, förkortat $\text{Exp}(B)$. $\text{Exp}(B)$ är liktydigt med det som kan kallas odds-förhållande. I vårt fall är odds-förhållandet värdet som erhålls om oddset för ett lyckat utfall när en stat har en viss dominerande religion divideras med oddset för lyckat utfall när kristendom är dominerande religion. Om $\text{Exp}(B)$ antar värdet 0,5 för en viss dominerande religion innebär det att oddset för ett lyckat utfall i en demokratiseringsprocess är hälften så stort som oddset för ett lyckat utfall där kristendom är dominerande religion.

Den logistiska regressionen gör också att vi, för varje respektive dominerande religion, kan ta fram den förväntade sannolikheten för ett lyckat utfall i en demokratiseringsprocess. Den förväntade sannolikheten kan användas för att predicera utfallet i en demokratiseringsprocess när en stat har en viss dominerande religion. Träffsäkerheten för sådana prediktioner kan också beräknas, mer specifikt hur stor andel av fallen som den givna logistiska regressionsmodellen predicerar rätt utfall.

I vår undersökning kontrollerar vi också för nivån på BNP/capita som ett mått på levnadsstandard. På så sätt kan eventuella skillnader i effekten på utfallet av att ha en viss dominerande religion och förändringar i sambandens signifikans, när BNP/capita hålls konstant, identifieras. Därigenom kan vi också utläsa hur dominerande religion och levnadsstandard, som en del av moderniseringsteorin, står sig mot varandra som oberoende variabler till utfallet i en demokratiseringsprocess. När BNP/capita inkluderas som kontrollvariabel kan vi även beräkna den förväntade sannolikheten för ett lyckat utfall i en demokratiseringsprocess för olika dominerande religioner vid olika nivåer av BNP/capita.

3.2 Avgränsningar

Gällande religionsinriktningar kommer följande sju kategorier användas i tvärsnittsstudien: Total kristendom, protestantism, katolicism, islam, buddhism, hinduism, samt icke-religiösa. Till grund för urvalet ligger i huvudsak två anledningar. Den ena är att tidigare forskning i regel baseras på motsvarande kategorier och den andra är att det för statistikens skull inte är önskvärt att dela upp någon mer av världsreligionerna. I den historiska studien avgränsas studien till de fem världsreligionerna samt icke-religiösa, det blir även en kategori för övriga religioner samt en för länder utan dominerande religion.

I undersökningen kontrollerar vi sambandet mellan religion och demokrati mot moderniseringsteorin. Kontrollen hade potentiellt sett kunnat ske mot fler konkurrerande teorier men här har vi valt att avgränsa studien till att bara pröva mot moderniseringsteorin. Valet av moderniseringsteorin bygger på att den anses vara den mest inflytelserika teorin för att förklara demokratiskillnader.

3.3 Variabler och operationalisering

3.3.1 Religion

När vi talar om religion utgår vi ifrån den andel som kan anses ha en viss religion i en stat. I tvärsnittsstudien använder vi denna andel som en variabel som varierar mellan olika stater. I den historiska studien bestäms istället en dominerande religion i den stat där en demokratiseringsprocess ägt rum utifrån definitionen att en religion är dominerande om minst 60% av en stats befolkning anges som anhängare till den. Gränsen vid 60 % går i linje med Anderson (2004, s. 204). Frågan kvarstår dock vad vi menar när vi säger att en person har en viss religion, alltså hur variabeln ska operationaliseras. Eftersom vi förväntar oss att religion spelar en betydande roll i att bygga upp kultur, normer och värderingar som formar beteenden, vilket i sin tur får effekt på demokratiutveckling, så tycks ett brett mått på religion som även fångar upp de som bara tillhör en religion i någon slags kulturell mening som det lämpligaste. Vi kommer därför använda oss av ett dataset över anhängare till olika religioner och religionsgrenar i olika stater som presenteras närmare under materialbeskrivning.

Det valda måttet innebär viss risk för överrapportering av anhängare, särskilt i stater med begränsad religionsfrihet men eftersom vi vill undersöka religion i bred mening blir det inte ett alltför stort problem. Dessutom blir eventuell överrapportering en indikation på vilken religion som har inflytande över det politiska ledarskapet.

3.3.2 Demokrati – kontinuerlig definition

Nästa variabel handlar om demokrati. I vår tvärsnittsstudie behövs en kontinuerlig definition på demokrati för att kunna se om det finns ett linjärt samband. Det är alltså en fråga om grad av demokrati snarare än artskillnad mellan demokrati och icke-demokrati. För att mäta grad av demokrati är det motiverat att använda sig av ett index som får med många olika aspekter av demokrati. Vi menar att det liberaldemokratiindex (LDI) som V-Dem tagit fram skulle vara lämpligast utifrån de många parametrarna som inkluderas och möjligheterna till intervallskala.

3.3.3 Moderinseringsteori

I sin presentation av moderniseringsteorin lyfter Lipset (1959, s. 75) fram fyra indikatorer för modernisering: välstånd, industrialisering, urbanisering och utbildning. Industrialisering kan ses som starkt kopplat till en stats välståndsnivå och ekonomiska utveckling. Barro (1999, s. 165) finner också att urbanisering är starkt positivt korrelerat med BNI/capita och levnadsstandard. De tre första indikatorerna skulle alltså, utan större problem, kunna mätas enbart med BNI/capita.

I Human Development Index (HDI), framtaget av UN Development Programme, är de ingående indikatorerna (1) BNI/capita justerat för köpkraft som görs till ett BNI-index, (2) förväntat antal skolår och genomsnittligt antal skolår som görs till ett utbildningsindex samt (3) livslängd vid födsel som görs till ett livslängdsindex (UNDP u.å.). HDI får alltså med både välstånd och ekonomisk utvecklingsnivå samt utbildning i linje med Lipsets indikatorer. Dessutom ingår som sagt livslängd men vi menar att det också kan vara en indikator på utvecklingsnivå i bredare bemärkelse som ligger i linje med moderniseringsteorins antaganden. Av avgränsningsskäl kan det också anses vara en fördel att kunna använda sig av en variabel, i detta fall HDI, som fångar de centrala delarna i moderniseringsteorin, snarare än att använda sig av ytterligare variabler. Vi har mot bakgrund av ovanstående valt att använda HDI som operationalisering av moderniseringsteorin och mer specifikt välstånd och utveckling i vår undersökning.

I den historiska studien vill vi i första hand undersöka om de eventuella samband som framkommit i tvärsnittsstudien också står sig när vi fokuserar på utfall av demokratiseringsprocesser. Därför är möjliga kontrollvariabler sekundärt. Vi menar dock att inkluderingen av en kontrollvariabel med koppling till moderniseringsteorin även i den historiska studien skulle kunna bidra till att stärka resultatet. Problemet är att det bara finns data från 1990 och framåt för HDI, den kontrollvariabel vi använder oss av i tvärsnittsstudien. HDI lämpar sig därför inte för den historiska studien över perioden 1945-2010 då bortfallet blir allt för stort. Vi har istället valt real BNP/capita i 2011 års US dollar som alternativ kontrollvariabel, medvetna om att BNP/capita inte är helt utbytbar med HDI. Däremot menar vi att BNP/capita, som ett mått på levnadsstandard, ändå fångar upp en relevant aspekt av moderniseringsteorin. Dessutom ingår det snarlika måttet BNI/capita som en del i HDI. Det som förloras i jämförelse med HDI är framför

allt utbildningsnivå. Samtidigt lär BNP/capita i relativt stor utsträckning korrelera med utbildningsnivå. Sammantaget bedömer vi att det är en fördel att inkludera BNP/capita som kontrollvariabel i den historiska studien.

3.3.4 Demokrati – dikotom definition

I den andra delen av undersökningen utgör demokratiseringsprocesser de fall vi studerar. Då det är steg från en autokratisk regim till en demokratisk som studeras tillämpas istället en dikotom definition på demokrati. Den studie som Wilson med flera (2020) genomfört om demokratiseringsprocesser är en V-Dem-produkt. För att identifiera regimövergångar använder de en typologi över regimer, kallad Regimes of the World (RoW), som tagits fram av forskare på V-Dem utifrån samma indikatorer som används i V-Dems liberaldemokratiindex (Lührmann m.fl. 2018). Typologin är en uppdelning av regimer i fyra kategorier; stängd och elektoral autokrati samt elektoral och liberal demokrati, vilket också kan användas som en dikotom definition (autokrati och demokrati). Det gör Wilson med flera (2020) vilket ligger till grund för den sammanställning över demokratiseringsprocesser vi analyserar. De delar vidare upp misslyckade demokratiseringsprocesser i fyra kategorier som vi har valt att sammanföra till en kategori (ibid s. 11-14). På så sätt erhålls en dummy-variabel som kodas 1 för lyckade demokratiseringsprocesser och 0 för misslyckade. Vi menar avslutningsvis att det är en fördel för validiteten och jämförbarheten mellan de två studierna att samma indikatorer ligger till grund för både den kontinuerliga och dikotoma demokratidefinitionen.

3.4 Materialbeskrivning

I våra dataanalyser har vi använt oss av Quality of Government (QoG) Standard Dataset (Teorell, m.fl. 2020). Den stora fördelen med detta dataset är att det inkluderar data från olika forskare och institutioner. I vår process fann vi först den data för religion, demokrati och utveckling vi ville använda på tre olika håll för att sedan finna att allt material var samlat i QoG Standard Dataset. Det gjorde valet av QoG enkelt då det var det praktiskt bästa alternativet samtidigt som vi inte behövde kompromissa i valet av data. En annan fördel med att studerade variabler ingår i samma dataset, vilket är fallet i tvärsnittsstudien, är att risken för felaktigheter vid databearbetningen minimeras och reliabiliteten stärks.

Vår religionsdata kommer ursprungligen från World Religion Project: National Religion Dataset. Datasetet är en sammanställning av data från folkräkningar, folkbokföring, uppskattningar och andra undersökningar om religionsanhängare som gjorts av myndigheter i olika stater, nationella och internationella organisationer (Maoz & Henderson, 2013). För varje land och religion använder vi andelen anhängare uttryckt i ett värde mellan 0 och 1. Datasetet har data från och med 1945 till och med 2010 med mätpunkter vart femte år. En fördel med datasetet

är att det sträcker sig över en relativt lång tidsperiod jämfört med exempelvis Pew Research Center som bara har data för år 2010 (Hackett m.fl. 2012).

Det mått på demokrati vi använder är som tidigare nämnt V-Dems liberaldemokratiindex (LDI). QoG Standard Dataset inkluderar variabler från Varieties of Democracy Dataset version 9 och däribland LDI. V-Dems liberaldemokratiindex ger ett värde mellan 0 och 1, ju högre värde, ju närmare är landet den ideala liberala demokratin.

Human Development Index som vi använder som mått på utveckling är data som i grunden kommer från UNDP:s Human Development Report. HDI ger ett värde mellan 0 och 1, ju högre värde, ju mer utvecklat är landet. I den historiska studien ersätts HDI med real BNP/capita, data som ursprungligen kommer från Maddison Project Database 2018.

Materialet över demokratiseringsprocesser är hämtat från studien av Wilson m.fl (2020). Deras sammanställning över demokratiseringsprocesser bygger i sin tur på material från Episodes of Regime Transformation (ERT) Dataset. För varje demokratiseringsprocess har vi sedan identifierat dominerande religion med hjälp av ovan nämnda religionsdata och slutligen har vi tillfört BNP/capita-data från QoG-datasetet. Här har alltså flera källor sammanfogats vilket kan vara negativt för reliabiliteten men innehållet har kontrollerats noggrant för att undvika felaktigheter.

4 Resultat

4.1 Tvärsnittsstudie: Religion – demokratinivå

Korrelationsmatrisen i tabell 1 nedan visar utfallet av bivariata analyser mellan religioner, demokrati och utvecklingsnivå. Korrelationen mellan demokrati och utvecklingsnivå är starkt positiv och indikerar att moderniseringsteorin har förklaringsvärde. Andelen kristna i befolkningen korrelerar positivt med både demokrati och utveckling på en signifikant nivå. Korrelation ger inga svar gällande kausalitet och orsakssambandet mellan kristendom, demokrati och utveckling är här inte definierat. När andelen kristna delas upp i protestanter och katoliker kvarstår ett positivt samband med demokrati, sambandet med utveckling är däremot inte signifikant. För andel muslimer är förhållandet det motsatta jämfört med andel kristna, korrelationen är tydligt negativ med både demokrati och utveckling. Vidare visar varken andel hinduer eller andel buddhister några signifikanta samband med demokrati eller utveckling. För den sista kategorin, icke-religiösa finns däremot signifikanta positiva samband med såväl demokrati som utveckling.

Tabell 1. Korrelationsmatris. Olika religioners korrelation (Pearsons R) med demokrati och utvecklingsnivå, N=169, år 2010.

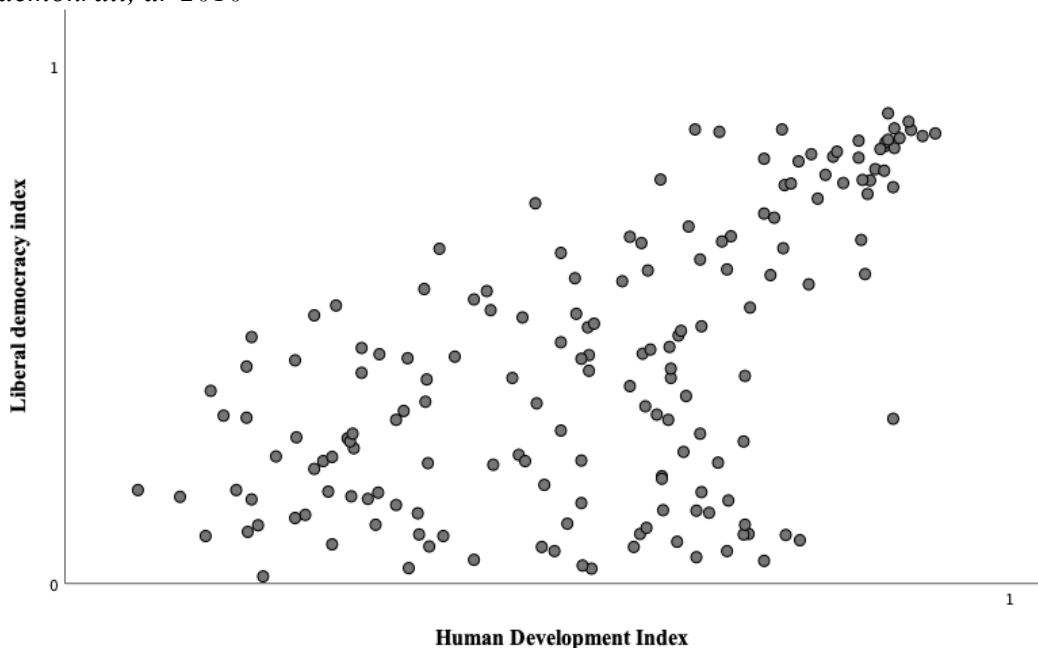
	Demokrati	Utvecklingsnivå
Demokrati	-	0,588*
Utvecklingsnivå	0,588*	-
Andel kristna	0,447*	0,200*
Andel protestanter	0,298*	0,054
Andel katoliker	0,321*	0,142
Andel muslimer	-0,499*	-0,275*
Andel hinduer	0,005	-0,016
Andel buddhister	-0,111	-0,006
Andel icke-religiösa	0,445*	0,492*

* $p < 0,05$

Sambandet mellan demokrati och utvecklingsnivå är värt att ta en extra titt på vilket vi gör i figur 1. Korrelationskoefficienten indikerade ett tydligt samband vilket grafen också illustrerar. Det generella mönstret är att ju mer utvecklat ett land är, desto mer demokratiskt är det också. Vid närmare undersökning kan dock en tendens som är intressant för vår studie urskiljas. Moderniseringsteorin verkar stämma väldigt bra för låga utvecklingsnivåer. Det finns inga stater som är lågt

utvecklade men högt demokratiska. För höga utvecklingsnivåer är däremot teorin inte lika träffsäker då det finns gott om länder som är relativt högt utvecklade samtidigt som de är odemokratiska. För att förklara skillnaderna i demokrati i högt utvecklade länder behöver således moderniseringsteorin kompletteras av andra förklaringsfaktorer. Utvecklingsnivå kan sägas vara ett nödvändigt, men inte tillräckligt villkor, för att en stat ska erhålla en hög grad av demokrati.

Figur 1. Spridningsdiagram över sambandet mellan utvecklingsnivå och demokrati, år 2010

Tabell 2 bygger på bivariata regressionsanalyser mellan religionsinriktningarna och demokrati. Regressionskoefficienten B ger ett värde på vilken effekt den oberoende variabeln har på den beroende. Effekten kan beskrivas i termer av vad ett stegs ökning på den oberoende variabeln ger för skillnad på den beroende.

R^2 -värdet som också redovisas beskriver hur stor del av variansen i den beroende variabeln som förklaras av den oberoende variabeln. Värdet kan översättas till en procentuell siffra. I tabellen ser vi att andelen kristna har en positiv effekt på demokratinivå, andelen protestanter har den största effekten, men andelen kristna som helhet har ett högre R^2 -värde och därmed förklarar en större del av skillnaden mellan länders demokratinivå. Vidare har andel muslimer en negativ effekt på demokrati och står för ungefär 25% av förklaringen av demokratiskillnader. Andel hinduer och andel buddhister visar återigen inga signifikanta samband. Andel icke-religiösa ger en väldigt hög regressionskoefficient vilket kan bero på att förhållandet mellan variablerna inte är linjärt. Vi tar därför denna siffra med en nypa salt.

Tabell 2. Regressionsanalys. Olika religioners effekt på demokrati, N=169, år 2010.

	B (standardavvikelse)	R ²
Andel kristna	0,332* (0,051)	0,200
Andel protestanter	0,453* (0,112)	0,089
Andel katoliker	0,281* (0,064)	0,103
Andel muslimer	-0,370* (0,050)	0,249
Andel hinduer	0,014 (0,198)	0,000
Andel buddhister	-0,178 (0,123)	0,012
Andel icke-religiösa	1,032* (0,160)	0,198

* p<0,05

Tabell 3 visar resultaten från multivariata regressionsanalyser där de olika religionernas effekt på demokrati kontrolleras mot utvecklingsnivå mätt i HDI. Hinduism och buddhism gav inte heller i denna undersökning några statistiskt signifikanta värden och de redovisas därför inte. Analysen är uppdelad i två modeller per religionsinriktning vilket ger totalt tio modeller. Den första modellen, per religion, redovisar värdena från den bivariata analysen medan den andra visar värdena efter kontroll mot utveckling. Det mest intressanta är att studera hur regressionskoefficienten förändras för respektive religion. Det generella mönstret är att effekten av religionen minskar när utvecklingsnivån hålls konstant. Dock kvarstår en stor del av effekten på samtliga fem religionskategorier som uppvisat signifikanta samband i tidigare analyser. Vi kan även genomgående se hur R²-värdet ökar markant när HDI inkluderas i analyserna. Andel protestanter förklarar i sig bara cirka 9% av skillnaden i demokrati mellan länder, när HDI tas med i modell 4 stiger den siffran till cirka 42%.

Sammanfattningsvis visar vår tvärsnittsstudie att andelen kristna och andelen icke-religiösa har positiv effekt på demokratinivå i stater medan andelen muslimer har negativ effekt. Dessa resultat är signifikanta även vid kontroll för utvecklingsnivå. Andelen hinduer och andelen buddhister kan däremot inte förklara några skillnader i demokratinivå.

Tabell 3. Multivariat regressionsanalys: Olika religioners effekt på demokrati med kontroll för utveckling, N=169, år 2010

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Andel kristna	0,332* (0,051)	0,255* (0,043)								
Andel protestanter			0,453* (0,112)	0,406* (0,090)						
Andel katoliker					0,281* (0,064)	0,212* (0,053)				
Andel muslimer							-0,370* (0,050)	-0,271* (0,044)		
Andel icke-religiösa									1,032* (0,160)	0,478* (0,163)
HDI		0,873* (0,098)		0,964* (0,100)		0,930* (0,102)		0,820* (0,099)		0,818* (0,118)
R ²	0,200	0,459	0,089	0,417	0,103	0,403	0,249	0,469	0,198	0,378

* p<0,05

4.2 Historisk studie: Dominerande religion – utfall av demokratiseringsprocesser

Nedan redovisas resultat över frekvenserna för olika dominerande religioner vid demokratiseringsprocesser med lyckat respektive misslyckat utfall under tidsperioden från och med år 1945 till och med år 2010.

Tabell 4. Dominerande religion vid demokratiseringsprocesser fördelat på utfall.

	Lyckat utfall (andel)	Misslyckat utfall (andel)
Kristendom	0,64	0,37
Islam	0,12	0,25
Hinduism	0,02	0,02
Buddhism	0,02	0,07
Judendom	0,01	0
Icke-religiösa	0,01	0,01
Övriga	0,01	0,03
Ingen dominerande religion	0,17	0,25
<i>N</i>	106	150

Vårt datamaterial inkluderar totalt 256 demokratiseringsprocesser mellan åren 1945 och 2010. Av dessa hade 106 ett lyckat utfall och 150 ett misslyckat utfall. Bland frekvenserna som redovisas i tabell 4 utmärker sig särskilt kristendom och islam. När det gäller lyckade demokratiseringsprocesser är andelen där kristendom var dominerande religion nästan dubbelt så stor som bland de misslyckade. Det omvända gäller för islam. Även för buddhism är andelen avsevärt större bland de misslyckade demokratiseringsprocesserna. Vi kan också utläsa att där det inte fanns en dominerande religion var andelen större bland de misslyckade demokratiseringsprocesserna. Sammantaget verkar denna inledande sammanställning över frekvenser indikera att det finns ett samband mellan dominerande religion och utfall av demokratiseringsprocesser.

Det eventuella sambandet kan undersökas närmare med hjälp av logistisk regressionsanalys. Fallen där kristendom var dominerande religion utgör referensgrupp i regressionen med övriga dominerande religioner som oberoende variabler. I kategorin *Övriga* ingår judendom, animistiska religioner samt icke-religiösa. Fallen har ansetts för få för att kunna dra några statistiska slutsatser om någon av dessa religioner skulle utgöra en egen kategori. Resultatet av analysen blir enligt modell 1 i tabell 5 nedan. Modellen är statistiskt signifikant och predicerar rätt utfall i 63,7 % av fallen.

Tabell 5. Logistisk regression. Effekt av dominerande religion på utfall i demokratiseringsprocess. Standardfel (S.E.) inom parentes.

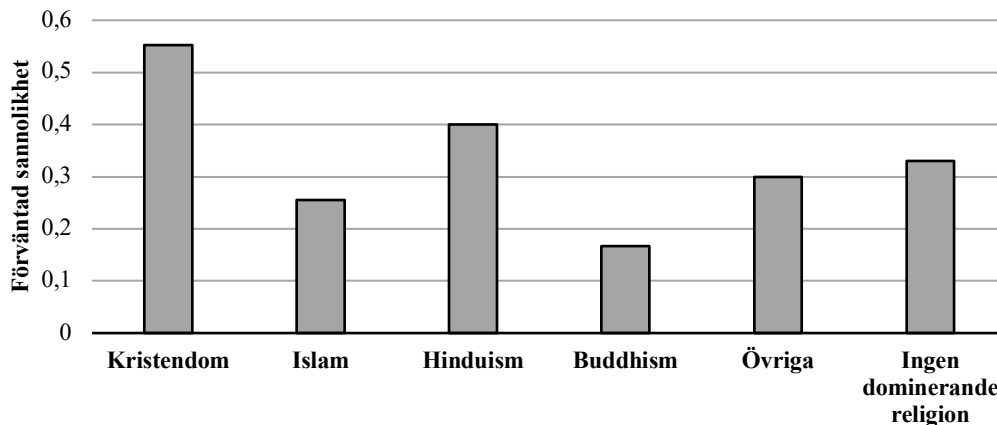
	1		2	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Islam	-1,285* (0,369)	0,227	-0,995* (0,406)	0,370
Hinduism	-0,618 (0,931)	0,539	-0,076 (0,945)	0,927
Buddhism	-1,822* (0,796)	0,162	-1,510 (0,816)	0,221
Övriga	-1,059 (0,713)	0,347	-0,779 (0,767)	0,429
Ingen dominerande religion	-0,933* (0,348)	0,393	-0,919* (0,399)	0,399
BNP/capita			0,000* (0,000)	1,000
<i>N</i>	256		233	

* p<0,05

Det som kunde anas i tabell 4 vid avläsning av frekvenserna för de dominerande religionerna och utfall av demokratiseringsprocesser bekräftas i stor utsträckning av den logistiska regressionsanalysen. Effekterna som redovisas ovan (B-koefficient) kan tolkas som effekten på utfallet i en demokratiseringsprocess av att byta från kristendom som dominerande religion till en annan dominerande religion. Exakt vad själva värdet på B-koefficienten innebär är inte det mest relevanta för vår analys. Det som är intressant i resultatet är om värdet är negativt eller positivt, om sambandet är signifikant samt B-koefficientens *relativa* storlek och det inbördes förhållandet mellan de olika oberoende variablerna. Odds-förhållandet är också en indikation på storleken för effekten av en viss dominerande religion på utfallet.

Islam som dominerande religion har, i jämförelse med kristendom, en negativ effekt på utfallet av en demokratiseringsprocess, -1,285, som är statistiskt signifikant. Oddset för ett lyckat utfall är knappt en fjärdedel av oddset för lyckat utfall när kristendom är dominerande religion. Även buddhism som dominerande religion har en statistiskt signifikant negativ effekt i jämförelse med kristendom, -1,822, som alltså är större än den för islam. Oddset för lyckat utfall är ca en sjättedel av oddset för kristendom. Effekten av att inte ha någon dominerande religion är även den negativ jämfört med kristendom, -0,933, och statistiskt signifikant med ett odds för lyckat utfall som är ungefär två femtedelar av oddset för kristendom. Den eventuellt negativa effekten av hinduism, i jämförelse med kristendom, är dock inte statistiskt signifikant. Kristendom finns inte med i tabellen eftersom demokratiseringsprocesser där kristendom var dominerande religion, som sagt, utgör referensgrupp i analysen. Effekten av kristendom på utfallet kan dock tolkas som den motsatta för varje respektive dominerande religion, i jämförelse med den religionen. Alltså skulle exempelvis effekten av kristendom, i jämförelse med islam, vara positiv och statistiskt signifikant med B-koefficienten +1,285.

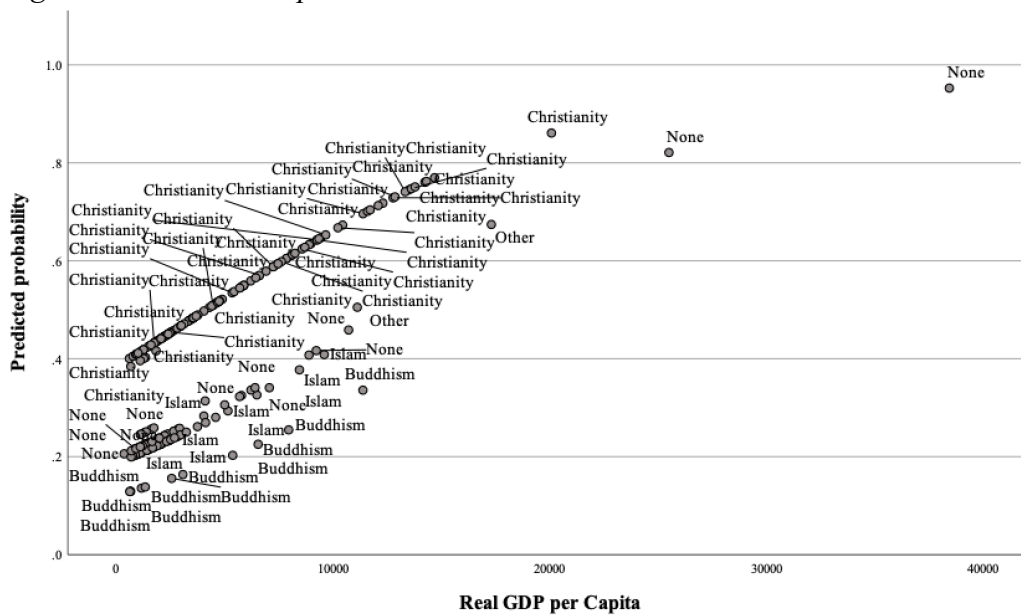
Figur 2. Förväntad sannolikhet för lyckad demokratiseringsprocess.

Vid logistisk regressionsanalys kan även förväntade sannolikheter för ett lyckat utfall av en demokratiseringsprocess beräknas för respektive dominerande religion. Ett stapeldiagram över förväntade sannolikheter redovisas ovan. Mönstret som kan observeras för de förväntade sannolikheterna känns igen från modell 1 i tabell 5 som redovisar effekten av varje dominerande religion på utfallet av en demokratiseringsprocess, i jämförelse med kristendom. Den förväntade sannolikheten för att en demokratiseringsprocess ska ha ett lyckat utfall är ca 55 % om den dominerande religionen är kristendom. Sannolikheten är lägre för alla andra dominerande religioner men lägst för buddhism, ca 17 %, och islam, ca 25 %.

I tabell 5 finns även resultatet från ytterligare en logistisk regression, modell 2, där BNP/capita, som ett mått på levnadsstandard och välstånd, förts in som kontrollvariabel i analysen. Det ska till att börja med noteras att vi vid inkludering av BNP/capita får ett bortfall på 23 fall eller ca 9 %. Modellen är statistiskt signifikant och predicerade rätt utfall i 75,3 % av fallen. Resultatet visar att även vid kontroll för BNP/capita kvarstår de statistiskt signifikanta negativa effekterna på utfallet av en demokratiseringsprocess för islam, i jämförelse med kristendom, och för fall där det inte finns någon dominerande religion men inte för buddhism. Efter att ha genomfört fler testregressioner kan vi konstatera att den förlorade signifikansen för buddhism troligtvis beror på det bortfall som vi får när BNP/capita inkluderas i analysen. Effekten är också mycket nära att vara signifikant med ett p-värde på 0,064. Även om flera samband fortsätter vara signifikanta så minskas samtidigt effekten på utfallet av att ha en viss dominerande religion när BNP/capita hålls konstant. Detta kan utläsas av att B-koefficienten får ett lägre värde för de olika dominerande religionerna och odds-förhållandet, $\text{Exp}(B)$, får ett högre värde. De låga värdena som kan utläsas för BNP/capita beror på att enheten är USD. Effekten som värdena visar kan tolkas som den som ges av en förändring med en dollar, vilken blir närmast omätbar. Den positiva och signifikanta effekten som BNP/capita har på utfallet är därför mer betydande än vad värdena ger intryck av. Även för modell 2 i tabell 5 kan förväntade sannolikheter tas fram och de redovisas genom ett spridningsdiagram i figur 3 nedan.

Figur 3. Förväntad sannolikhet för lyckad demokratiseringsprocess för respektive religion vid viss BNP/capita.

Spridningsdiagrammet i figur 3 visar förväntad sannolikhet för lyckad demokratiseringsprocess vid en given nivå av BNP/capita. Därutöver har fallens dominerande religion märkts ut. På så sätt kan vi se eventuella skillnader i förväntad sannolikhet för både olika dominerande religioner och olika nivåer av BNP/capita. Fallen för varje religion kan sägas fördela sig kring en tänkt linje. Denna bildar en graf som representerar den förväntade sannolikheten för lyckat utfall för varje respektive religion vid varje nivå av BNP/capita. Lutningen på den tänkta grafen kan tolkas som hur mycket den förväntade sannolikheten för ett lyckat utfall beror på BNP/capita i förhållande till dominerande religion. Ju brantare lutning desto mer beror den förväntade sannolikheten på BNP/capita. Avståndet mellan de tänkta graferna kan tolkas som skillnaden i förväntad sannolikhet mellan olika dominerande religioner. Resultatet visar bland annat att den förväntade sannolikheten för att en demokratiseringsprocess ska lyckas när kristendom är dominerande religion är avsevärt större än för de andra religionerna vid varje BNP/capita-nivå. För de fall som inkluderats i analysen är den *största* förväntade sannolikheten för både islam och buddhism, med något enstaka undantag, i princip mindre än den *minsta* förväntade sannolikheten för kristendom. Detta utesluter dock så klart inte den teoretiska möjligheten att det finns en nivå av BNP/capita där den förväntade sannolikheten för islam och buddhism är större än för kristendom. Så kommer vara fallet så länge det finns en lutning på de tänkta graferna. Det som kan sägas är att en stat där islam är dominerande religion behöver, enligt modellen, ha en nivå av BNP/capita som är ungefär 10 000 USD högre än en stat där kristendom är dominerande religion för att den förväntade sannolikheten för ett lyckat utfall i en demokratiseringsprocess ska vara större. Eftersom BNP/capita varit lägre än 10 000 USD i flertalet av de undersökta fallen kan en sådan förändring ses som markant.

5 Analys och diskussion

5.1 Religioners påverkan på demokrati

Resultaten från de två studierna visar skillnader i riktning och effekt mellan olika religioners statistiskt signifikanta samband med demokrati. Tydligast pekar resultaten på att kristendom har en positiv inverkan på demokrati medan islam har en negativ inverkan. Därtill antyder den historiska studien över demokratiseringsprocesser att buddhismen också utövar en negativ påverkan, tvärsnittsstudien gav dock inga signifikanta resultat gällande påverkan av andelen buddhister i ett land. För hinduismen har varken tvärsnittsstudien eller den historiska studien inneburit några signifikanta resultat. Detta bör förstås som ett nollsamband i form av att våra studier inte kan urskilja att hinduismen skulle ha någon påverkan på demokratinivå. Att så ändå kan vara fallet bör dock inte uteslutas helt. Det faktum att hinduismen inte är utbredd till så många länder påverkar vår methods möjligheter att få trovärdiga resultat kring religionen negativt. Detta problem drabbar även buddhismen i tvärsnittsstudien. Tvärsnittsstudien inkluderar även en åtskillnad mellan protestantism och katolicism. Resultaten från regressionsanalysen visar att båda inriktningarna har en positiv effekt samt att protestantismen utövar den starkaste positiva effekten på demokrati. Detta är i linje med tidigare forskning (Anderson, 2004, s. 202). Skillnaderna skulle kunna förstås mot bakgrund av organisationella olikheter, där katolska kyrkan kan sägas vara mer monarkisk och hierarkisk medan protestantiska församlingar är mer demokratiska, samt det faktum att det var först på 1960-talet som det katolska ledarskapet tog ställning för demokrati (Anderson 2004, s. 196-197; Huntington 1991, s. 13; Rothstein & Broms 2013, s. 434).

Korrelationsanalysen i tvärsnittsstudien visade att sambandet mellan utvecklingsnivå och demokratinivå är starkare än sambanden mellan våra olika religionsinriktningar och demokratinivå. Det fanns därmed en risk för att sambanden mellan religionerna och demokrati är spuriösa och i själva verket beror på skillnader i utvecklingsnivå. Resultaten från den multivariata regressionsanalysen avvisar dock den tanken. Den positiva effekten av kristendom och den negativa effekten av islam var förvisso lägre när vi kontrollerade för utvecklingsnivå, men en tydlig och signifikant effekt kvarstår. Resultatet från den logistiska regressionsanalysen i den historiska studien ger samma bild, den negativa effekten av islam i jämförelse med kristendom kvarstår även vid kontroll för levnadsstandard. Den samlade analysen av detta är att religion håller som förklaringsfaktor för demokrati, även när moderniseringsteorin inkluderas i

analysen. Förhållandet mellan religion, modernisering och demokrati är dock inte helt klarlagt och det går att se på saken på åtminstone två skilda sätt. Det ena är att religionen skapar förutsättningar för modernisering vilket i sin tur leder till demokratisering, det andra är att religion och modernisering är två faktorer som påverkar möjligheterna för demokratisering parallellt. När vi visade sambandet mellan utveckling och demokrati grafiskt i figur 1 kunde vi konstatera att utvecklingsnivå kan sägas vara ett nödvändigt men inte tillräckligt villkor för att en stat ska erhålla en hög grad av demokrati. Att utveckling inte leder till demokrati per automatik talar för synsättet att religion och modernisering påverkar demokrati parallellt snarare än i en kedja. Å andra sidan kan korrelationen mellan religionerna och utveckling ses som ett tecken på att religionens inverkan på demokrati sker indirekt genom påverkan på utveckling. Svaret är mycket troligt en kombination av de båda synsätten som vi inte kan precisera i denna studie. Verkligheten är som vi redan från början visste komplex och inkluderar faktorer som inte ryms i vår undersökning.

Som ytterligare stöd till resultatet kan det nämnas att den historiska studien i praktiken baserats på ett ogynnsamt urval även om detta inte varit vår ursprungliga intention. Den tidsperiod, 1945-2010, som undersöks valdes på grund av tillgången på data men det är också ett faktum att stora delar av det kristna väst redan hade demokratiserats år 1945. Trots att antalet möjliga fall av demokratisering där kristendom är dominerande religion därför förminsas, jämfört med om en längre tidsperiod hade undersökts, så finner vi alltså ett positivt samband mellan kristendom och lyckade utfall i demokratiseringsprocesser. Detta menar vi stärker vårt resultat, ökar möjligheterna till generalisering och gör det mer troligt att sambandet kvarstår vid mindre ogynnsamma omständigheter (Esaiasson m. fl. 2017, s. 161-162). Resultatet hade dessutom möjligtvis kunnat stärkas ytterligare om tidsseriedata hade använts för att exempelvis undersöka om en förändring i andelen anhängare av en viss religion samvarierar med en förändring i demokratinivå.

Studiernas resultat visar att det finns statistiskt signifikanta samband mellan staters dominerande religion och utfallet i demokratiseringsprocesser samt mellan andelen anhängare av olika religioner och staters demokratinivå. Studierna har däremot begränsade möjligheter att slå fast kausalitet och hur en eventuell påverkan går till. Eller, med andra ord, vad det är med framförallt kristendom och islam som ger motsatt inverkan på demokrati. Tidigare forskning om förhållandet mellan religion och demokrati utgör studiens teoretiska bas och den samlade bilden är att religioner formar ett lands kultur, normer och värderingar. Kulturen och dess tillhörande normer och värderingar påverkar befolkningen och maktavarnas beteenden, civilsamhällets organisering och förutsättningarna för välbefinnande och utveckling. Dessa delar påverkar i sin tur demokratinivå och förutsättningarna för demokratisering, en påverkan som kan vara såväl positiv som negativ. Vi föreslår alltså att den negativa påverkan på demokrati som islam uppvisar i vår studie beror på sådana kulturella aspekter och institutionella traditioner som utvecklats under påverkan av religionen och att förhållandet är det motsatta för kristendomen.

Det mest genomgående argumentet i tidigare forskning för att religion och kultur inte skulle ha någon påverkan på demokrati är att religioner är

mångfacetterade och att alla religioner präglas av olika idéströmningar och interna skillnader. Detta är Stepans (2000) linje och han menar att alla religioner innehåller element som gör dem kompatibla med demokrati. Vår analys av religion och demokrati innebär inte att vi motsätter oss Stepans slutsatser. Man ska vara försiktig med att sluta sig till en alltför ensidig bild av en viss religion eller dra alla dess anhängare över en kam. Samtidigt kan det, på ett generellt plan, finnas skillnader mellan religioner med relevans för demokrati, såsom de värderingsskillnader mellan kristna och muslimer som Inglehart och Norris (2003) finner, och det kan finnas en dominerande diskurs inom religionen, som Andersson (2004, s. 205, 214) kallar det. Vi menar också att religionen måste ses bredare än bara själva läran, doktrinen eller tron på en högre makt. Med en sådan snäv definition är det naturligt att liksom Rothstein och Broms (2013, s. 473) hävda att frånvaron av demokratisering mellanösterns muslimska länder inte kan sägas bero på religionen i sig. Men religion *är* praktik, det är organisation och institution, enligt vårt sätt att se det. Vad som bokstavligen står i heliga skrifter eller det faktum att det lär finnas teologiska tänkare inom alla religioner som förespråkar demokrati behöver inte alltid spela en avgörande roll. Det relevanta är snarare hur religionen faktiskt utövas och uttolkas i de breda folklagen. Frågan blir, återigen, vilka beteenden, värderingar, normer och intressen som religionen, i praktiken, ger upphov till.

Därtill kan även marginella minoritetsföreteelser få stora konsekvenser för majoriteten av anhängarna. Om, exempelvis, våldsbejakande extremism och terrorism vid en given tidpunkt är vanligare inom ramen för en viss religion så kommer den religionens dominans – stora andel anhängare – göra att även minoriteten extremist blir större. Trots att det stora flertalet av anhängarna kanske söker ett samhälle med fred, frihet och folkstyre kan denna minoritet, i förekommande fall, vara så stor att den har möjlighet att påverka samhället på ett sätt som begränsar förutsättningarna för demokrati. Det kan handla om att tilliten – och därmed möjligheterna till civilsamhällesorganisering – minskar när risken att en person i omgivningen är extremist ökar. Det kan också handla om att statsmakten utnyttjar attentat och väpnade konflikter som uppkommit ur extremismen för att tillskansa sig autokratiska befogenheter. Under en förklädnad av upprätthållandet av medborgarnas säkerhet kan detta göras med folkets goda minne.

Religionens uppenbara mångsidighet förhindrar, sammantaget, inte att det finns olika typer av skillnader emellan med bäring på demokrati. Man får dock inte glömma att religioner och kulturer förändras, om än långsamt. Det lär oss historien. En religion som idag, ur ett övergripande perspektiv, ser ut att försvåra demokratisk utveckling är på intet sätt är dömd till att ha en sådan påverkan för alltid.

5.2 Betydelsen av icke-religiositet respektive frånvaron av dominerande religion

Utifrån vårt perspektiv att religionen formar kulturen i ett land är kategorin icke-religiösa intressant att analysera. De statistiska analyserna visar att andelen icke-

religiösa har en positiv effekt på demokrati, alltså ju större andel icke-religiösa, desto högre demokratinivå. Andelen icke-religiösa är den enda religionskategorin som korrelerar starkare med utvecklingsnivå än med demokratinivå och en rimlig förklaring till detta anser vi är att finna i moderniseringsteorin. När moderniseringsteorin presenterades i teoriavsnittet lyfte vi den kulturförändring som Inglehart och Welzel (2009 s. 4-5) menar följer när ett land moderniseras. Denna förändring går mot sekularisering och självförverkligande värden, vilket vidare leder till ökad tolerans och strävan efter politiskt inflytande. Vi menar att andelen icke-religiösa ska förstås i relation till dessa effekter. Utgångspunkten har varit att religionen antas komma först och påverka möjligheterna till demokrati, antingen direkt eller genom modernisering. Icke-religiositet är genom att vara ett mycket yngre fenomen än religion i en annan position. Tanken blir i detta fall istället att icke-religiositet uppkommer som en följd av modernisering och dess sekulära och självförverkligande värden. Tidsföljden blir central eftersom den utgör ett av två villkor för att man ska kunna säga något om eventuell kausalitet och inte bara korrelation där det andra villkoret handlar om att kontrollera för andra variabler (Esaiasson m. fl. 2017, s. 68-70). Utsikterna för att överhuvudtaget kunna vara icke-religiös kopplar vi till toleransen för olikänkande i den rådande dominerande kulturen vilket också förknippas med modernisering.

Vidare är andelen icke-religiösa nästan alltid en minoritet och bör därför ha begränsat inflytande på en stats kultur i stort. I stater där andelen icke-religiösa är nära noll tenderar demokratinivån att vara låg men det krävs bara några få procentheter icke-religiösa för demokratinivån istället ska tendera att vara hög. De stater som har en sådan märkbar minoritet av icke-religiösa och hög demokratinivå är i de flesta fall stater från väst med kristendom som dominerande religion. Samtidigt kan, som sagt, icke-religiositet sägas vara ett relativt nytt fenomen i förhållande till religion i övrigt. Detta kan sammantaget tyda på att kristendom som dominerande religion, i högre utsträckning än andra religioner, ger upphov till värderingar som både möjliggör för människor att välja bort religionen men som också ger förutsättningar för demokrati. Det kan bland annat handla om tolerans och vikten av individuell frihet, däribland religionsfrihet. Religionen och sättet som den formar kultur, normer, värderingar och beteenden blir enligt denna tolkning en bakomliggande faktor till såväl demokrati som icke-religiositet och modernisering. Demokratisering lär även vanligtvis komma före en ökning i andelen icke-religiösa och innan denna demokratisering finns alltså oftast en dominerande religion. I sekulariserade Sverige är fortfarande en majoritet av befolkningen anslutna till ett kristet samfund, bara för att ta ett exempel (WVS 2020; Myndigheten för stöd till trossamfund 2018; Svenska kyrkan 2019). Kristna traditioner och tankegoods lever vidare även där det saknas en uttalad gudstro. Vid demokratiseringen under tidigt 1900-tal var dessutom inte heller Sverige den sekulära stat vi känner idag.

En annan intressant iakttagelse är den statistiskt signifikanta samt negativa effekt, i förhållande till kristendom, som bristen på dominerande religion har på utfallet i en demokratiseringsprocess, även vid kontroll för BNP/capita. Detta går emot Alesina med fleras (2003, s. 158, 173) undersökning som istället visar att religiös fraktionisering och polarisering har en positiv korrelation med demokrati

och politiska rättigheter. Anledningen till dessa motstridiga resultat lär dock bero på att Alesina med flera (2003) även undersöker mindre religioner och religiösa grenar inom religioner. Exempelvis konstaterar författarna att USA är den stat med störst religiös fraktionalisering trots att en överväldigande majoritet tillhör någon form av kristen tradition. Det vårt resultat ändå kan säga är därför möjligen att Alesina med fleras (2003) slutsatser behöver nyanseras och att fraktionalisering kanske främst har en positiv korrelation med demokrati så länge den i stor utsträckning existerar inom en och samma övergripande religion men att effekten blir negativ när fraktionaliseringen består av vitt skilda religiösa traditioner.

6 Slutsatser

Syftet med uppsatsen var att undersöka i vilken utsträckning religioner har betydelse för demokratisering och demokratinivå och dess roll som eventuell förklaringsfaktor till demokrati och demokratisering. Med stöd i tidigare forskning och litteratur var vår hypotes att religionen har en betydande påverkan på demokrati och demokratisering som inte kan förklaras av modernisering. Vi förväntade oss också att olika religioner skulle ha olika påverkan, framförallt att kristendom skulle ha positiv sådan och islam negativ.

Resultatet pekar mot att religion är en faktor som har betydelse för både demokratinivå i nutid och det förväntade utfallet i demokratiseringsprocesser. Med kontroll för moderniseringsvariabler kvarstår effekter av religionerna. Vår slutsats är därför att religion inte kan avfärdas som en betydande förklaringsfaktor till demokrati och demokratisering. Resultatet och de samvariationer som påvisas ligger i linje med vad som skulle vara fallet om vår hypotes var korrekt. Vår analys är att de effekter vi ser av de olika religionerna beror på att religioner formar en betydande del av länders kultur och att den påverkan som religionen utövar kan vara mer eller mindre gynnsam för en demokratisk utveckling. Den som påstår att religion inte håller som förklaringsfaktor behöver presentera en förklaring till de samband och skillnader mellan religioner vi påvisat. Avslutningsvis menar vi därmed att det är befogat att fråga sig följande: Om inte religion är den egentliga variabel som utgör en förklaringsfaktor till demokrati och demokratisering, vilken annan variabel skulle det då vara? Är det rimligt att tro att det finns någon annan faktor som råkar korrelera med religion som är den verkliga orsaken?

Vi hoppas att denna uppsats åtminstone inneburit ett litet steg mot en djupare förståelse av olika religioners påverkan på demokrati. Mycket arbete återstår dock. Vi ser gärna att framtida forskning närmare undersöker de kanaler genom vilka religionen kan tänkas påverka demokrati för att om möjligt tydligare kunna identifiera en eller flera kausala mekanismer, exempelvis vilka religiösa praktiker som är särskilt gynnsamma för demokrati. Vidare vill vi även uppmuntra till en än hårdare empirisk prövning av de samband och skillnader mellan religionerna och demokrati som vårt resultat visar. Detta för att se om en alternativ förklaring kan neutralisera religionens effekt.

7 Referenser

- AlAzzawi, Shireen & Moamen Gouda, 2017. "How Muslims Understand Democracy: An Empirical Investigation", *Topics in Middle Eastern & North African Economies: Proceedings of the Middle East Economic Association*, vol. 19, nr 2, s. 95-136.
- Alesina, Alberto, Arnaud Devleeschauwer, William Easterly, Sergio Kurlat & Romain Wacziarg, 2003. "Fractionalization" *Journal of Economic Growth*, vol. 8, nr. 2, s. 155-194.
- Anderson, John, 2004. "Does God matter, and if so whose God? Religion and democratization" *Democratization*, vol. 11, nr. 4, s. 192–217.
- Barro, Robert J., 1999. "Determinants of democracy" *Journal of Political Economy*, vol. 107, nr. S6, s. 158-183.
- Bryman, Alan, 2011. *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2 uppl. Malmö: Liber.
- Cheibub, José Antonio & James Raymond Vreeland, 2018. "Modernization Theory: Does Economic Development Cause Democratization?" i Carol Lancaster & Nicolas Van de Walle (red.) *The Oxford handbook of the politics of development*. New York: Oxford University Press s. 3-21.
- Dahl, Robert A., 1998. *On Democracy*. New Haven, Conn: Yale University Press.
- Esaiasson, Peter, Mikael Gilljam, Henrik Oscarsson, Ann Towns, Lena Wängneryd, 2017. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, 5 uppl. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Gill, Anthony, 2001. "Religion and Comparative Politics" *Annual Review of Political Science*, vol. 4, s. 117-138.
- Grzymala-Busse, Anna, 2012. "Why comparative politics should take religion (more) seriously" *Annual Review of Political Science*, vol. 15 nr. 1, s. 421–442.
- Hackett, Conrad, Brian J. Grim, Marcin Stonawski, Vegard Skirbekk and Michaela Potančoková & Guy Abel, 2012. *The Global Religious Landscape: A Report on the Size and Distribution of the World's Major Religious Groups as of 2010*. Washington D.C.: Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life.
- Huntington, Samuel P., 1991. "Democracy's Third Wave" *Journal of Democracy*, vol. 2, nr. 2, s. 12-34.
- Huntington, Samuel P., 1993. "The clash of civilizations" *Foreign Affairs*, vol. 72, nr. 3, s. 22-49.
- Inglehart, Ronald & Christian Welzel, 2009. "Development and Democracy: What We Know about Modernization Today" *Foreign Affairs*, March 2009.
- Inglehart, Ronald & Pippa Norris, 2003. "The True Clash of Civilizations" *Foreign Policy*, nr 135, s. 62-70.

- Lipset, Seymour Martin, 1959. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy" *The American Political Science Review*, vol. 53, nr. 1, s. 69-105.
- Lührmann, Anna, Marcus Tannenberg, Staffan I. Lindberg, 2018. "Regimes of the World (RoW): Opening New Avenues for the Comparative Study of Political Regimes", *Politics and Governance*, vol. 6, nr 1, s. 60-77.
- Maoz, Zeev & Henderson, Errol A., 2013. The World Religion Dataset, 1945-2010: Logic, Estimates, and Trends. *International Interactions*, vol. 39, nr 3.
- Myndigheten för stöd till trossamfund, 2018. *Statistik om trossamfund*. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.myndighetsst.se/kunskap/statistik-om-trossamfund.html>. Hämtdatum: 2020-12-28.
- Pérez-Liñán, Aníbal, 2017. "Democracies" i Daniele Caramani (red.) *Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press, s. 83-98.
- Putnam, Robert D, 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Rothstein, Bo & Rasmus Broms, 2013. "Governing religion: the long-term effects of sacred financing" *Journal of Institutional Economics*, vol. 9, nr 4, s. 469-490.
- Rød, Espen Geelmuyden, Carl Henrik Knutsen & Håvard Hegre, 2020. "The determinants of democracy: a sensitivity analysis" *Public Choice*, vol 185, s. 87-111.
- Stepan, Alfred C., 2000. "Religion, Democracy, and the "Twin Tolerations"." *Journal of Democracy* vol. 11, nr. 4, s. 37-57.
- Sundell, Anders, 2011. "Guide: Logistisk regression", spssakuten.com. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://spssakuten.com/2011/10/01/guide-logistisk-regression/>. Hämtdatum: 2020-12-18
- Svenska kyrkan, 2019. Svenska kyrkan i siffror. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.svenskakyrkan.se/statistik>. Hämtdatum: 2020-12-28.
- Teorell, Jan, Stefan Dahlberg, Sören Holmberg, Bo Rothstein, Natalia Alvarado Pachon & Sofia Axelsson, 2020. The Quality of Government Standard Dataset, version Jan20. University of Gothenburg: The Quality of Government Institute, <http://www.qog.pol.gu.se> doi:10.18157/qogstdjan20
- Toqueville, Alexis de, 1835/2000. *Democracy in America*. Övers. Henry Reeve. Introduktion av Joseph Epstein. New York: Bantam Dell.
- UNDP=United Nations Development Programme, u.å. "Human Development Index (HDI)", *Human Development Reports*. [Elektronisk] Tillgänglig: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>. Hämtdatum: 2020-12-29.
- Welzel, Christian & Ronald Inglehart, 2017. "Political culture" i Daniele Caramani (red.) *Comparative Politics*. Oxford: Oxford University Press, s. 291-308.
- Wilson, Matthew C., Richard Morgan, Juraj Medzihorsky, Laura Maxwell, Seraphine F. Maerz, Anna Lührmann, Patrik Lindenfors, Amanda B. Edgell, Vanessa Boese, och Staffan I. Lindberg, 2020. "Successful and Failed Episodes of Democratization: Conceptualization, Identification, and Description". *V-Dem Working Papers*, nr. 97. University of Gothenburg: The Varieties of Democracy Institute.

WVS=World Value Survey Association, 2020. *Findings and Insights*. World Values Survey Wave 7. [Elektronisk] Tillgänglig: <https://www.worldvaluessurvey.org>. Hämtdatum: 2020-12-28.